

PhD kutatási beszámoló (2018/2019 2. félév)

Részecskefizika és csillagászat képzési program

A tűzgömb hidrodinamika új egzakt megoldásainak keresése és az LHC és a RHIC gyorsító mérési adatainak értelmezése

Kasza Gábor

Témavezetők: Csanád Máté, Csörgő Tamás

2019. június 14.

1. Bevezetés

A 2000-es évek első felében a RHIC mérései kimutatták, a 2010-es években pedig az LHC kísérletei megerősítették, hogy a nagyenergiás nehézion-ütközésekben, megfelelő körülmények között, létrejöhét a kvark-gluon plazma (QGP). A RHIC gyorsító négy kísérletének az eredményei igazolták, hogy a QGP tulajdonságainak jelentős része nem írható le a kvantum-színdinamika perturbatív tárgyalásmódjában, illetve a szabad úthossz nem a végtelenhez, hanem a nullához tart ebben az anyagban, amely nem ideális gázként, hanem közel tökéletes kvarkfolyadéként viselkedik.

Kutatásaim fő célja új egzakt és analitikus, relativisztikus hidrodinamikai megoldások keresése, melyek lehetővé teszik a nagyenergiás nehézion-ütközésekben mérhető, hadronikus mennyiségek leírását. Ennek része a rács-QCD állapotegyenlet alkalmazása és további realisztikus, akár forgó egzakt megoldások feltárása is.

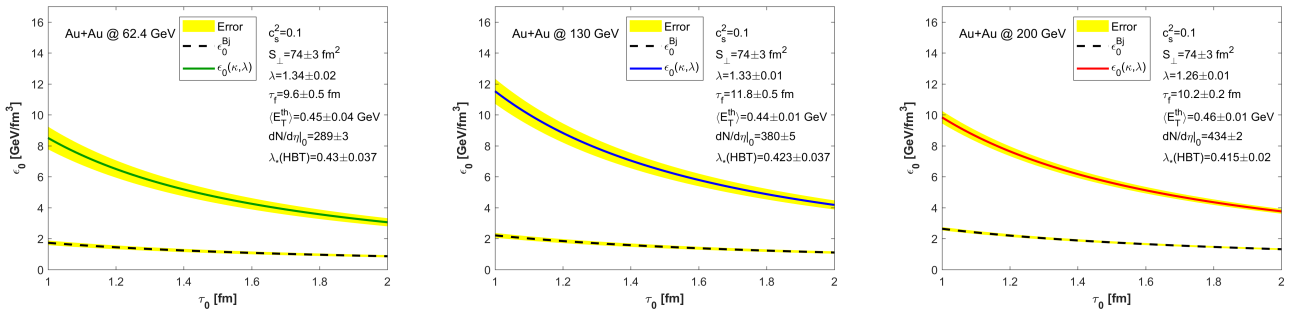
2. Kutatási előzmények

Az előző félévben kidolgoztunk egy módszert, amely lehetővé teszi, hogy az általunk, nemrégiben talált relativisztikus, analitikus hidrodinamikai megoldással [1, 2], kísérleti adatokra alapozva megbecsüljem a nehézion-ütközések során keletkező közeg kezdeti, termalizált energiasűrűségét a kezdeti sajátidő (τ_0) függvényeként. Ennek fő motivációja, hogy Bjorken széles körben elfogadott kezdeti energiasűrűség becslése a Hwa-Bjorken boost-invariáns megoldást feltételezi [3], melynek formuláival nem illeszthető a részecskék pszeudorapiditás eloszlása, hiszen a kísérleti adatok szerint az egyértelműen véges integrállal rendelkezik. A kezdeti energiasűrűség becslésére kidolgozott módszerünket az

előző félèves jelentésemben részletesen ismertettem. Az eljárást RHIC energiákon teszteltünk, nevezetesen $\sqrt{s_{NN}} = 130$ GeV és 200 GeV ütközési energiájú Au+Au reakciókkal dolgoztunk. Az $\sqrt{s_{NN}} = 200$ GeV energiához kapcsolódó analízis eredményét összevetettük egy 1+3 dimenziós, numerikus hidrodinamikai számolással [4], és számunkra is meglepő egyezést mutattak, ezzel megerősítve a kidolgozott módszerünk helyességét. Ezen felül meghökkentő eredményre bukkantunk, nevezetesen 130 GeV-en a kezdeti energiasűrűséget hibán kívül magasabbra becsültük, mint a 200 GeV-es reakció esetében, amely arra enged következtetni, hogy a kezdeti energiasűrűség nem-monoton viselkedést mutat az ütközési energia függvényében. Erre utaló jeleket később más publikált írásban is találtunk [5], de azok nem foglalkoztak a jelenséggel. Ebben a félévben az imént leírtakat több új fejleménnyel tudtam bővíteni, melyeknek egy részét preprint formájában már közzé tettünk és az írásunk jelenleg referálás alatt áll az IJMPA folyóiratban. A főbb eredményeinket a következő részben összefoglalom.

3. Az aktuális félévben elvégzett kutatások

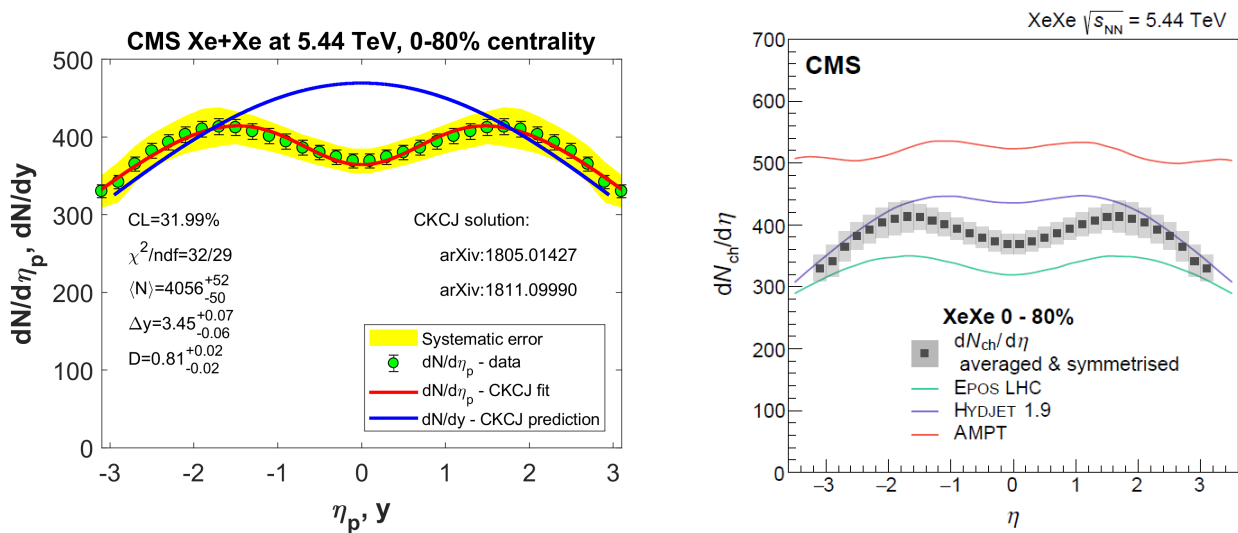
Az előző félévben RHIC, $\sqrt{s_{NN}} = 130$ és 200 GeV-es arany-arany reakciókkal végzett munkámat idén a 62.4 GeV-es arany-arany ütközések elemzésével folytattam. Az analízis eredményét az 1. ábra szemlélteti. Látható, hogy a módszerünk $\sqrt{s_{NN}}=62.4$ GeV-en alacsonyabb kezdeti energiasűrűséget jósol, mint a korábban megvizsgált, magasabb ütközési energiák esetében. Ebből előzetesen arra következtethetünk, hogy a kezdeti energiasűrűség egy lokális maximummal rendelkezik az $\sqrt{s_{NN}}$ 62.4 GeV-től 200 GeV-ig terjedő intervallumban.

1. ábra. Kezdeti energiasűrűség becslés: a folytonos vonal az új megoldásunkból kapott eredmény, amelyet a szaggatott vonallal jelzett Bjorken becsléshez hasonlítunk. Az analízist a RHIC Au+Au ütközéseink végeztük. A legfrissebb munkánk, a $\sqrt{s_{NN}} = 62.4$ GeV-es reakciók vizsgálatának végeredménye balra látható.

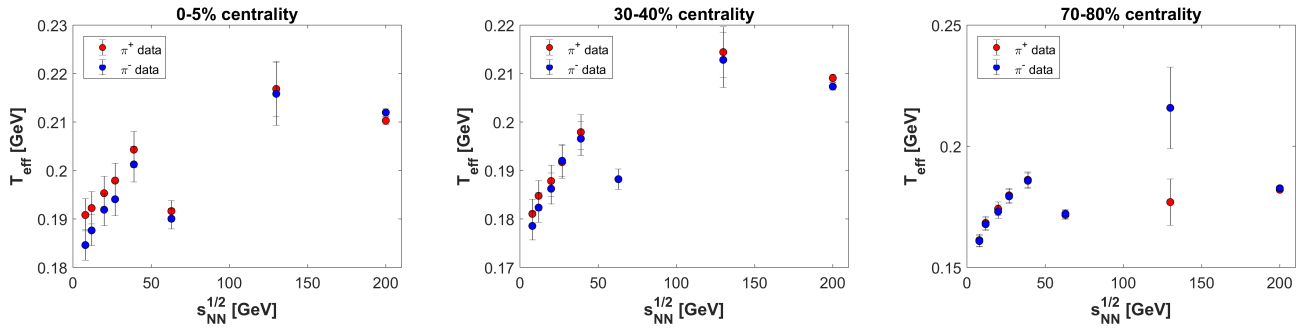
A félév folyamán sikerült egyszerűsíteni a hidrodinamikai megoldásunkból származtatott pszeudorapiditás eloszlást leíró bonyolult, parametrikus formulát. Az új képletnek hamar megmutatkozott a szépsége és hasznossága egyaránt. Az eredeti, parametrikus görbe 4 illeszthető paramétere az új formulában 3-ra redukálódik, amelyek a korábbi 4 paraméter kombinációi. Ez egy gyönyörű meg-

nyilvánulása a hidrodinamikai skálaviselkedésnek. Ezt, az egyszerűsített képletet teszteltük is számos mérésen (CMS p+p, 7, 8, 13 TeV; CMS Xe+Xe, 5.44 TeV; PHOBOS Au+Au, 20, 62.4, 130, 200 GeV; ALICE Pb+Pb, 5.02 TeV), és az új formula kevesebb paraméterrel, szinte tökéletes leírását adja az adatoknak. Különösen fontos eredményként tekintünk a Xe+Xe adatok elfogadható (CL=32%) leírására, mivel a [6] alapján legjobb tudomásunk szerint numerikus hidrodinamikai szimulációkkal még nem tudták leírni a szóban forgó reakció pszeudorapiditás eloszlását.

2. ábra. Balra: a megoldásunkból származtatott három-paraméteres formula illesztése (piros görbe) a CMS kísérlet Xe+Xe 5.44 TeV-es, 0-80% centralitású ütközéseiből mért pszeudorapiditás eloszlásra. Az ábrára szemléltetés céljából a rapiditás sűrűséget is ábrázoltuk kék vonallal. Jobbra: a CMS kollaboráció által közölt [6] ábra, melyen jól látszik, hogy a feltüntetett szimulációk nem képesek leírni az adatokat. A két ábrán található adatpontok természetesen megfelelnek egymásnak.

A kezdeti energiasűrűség vizsgálatát szeretnénk további ütközési energiákra, kezdve a RHIC, Au+Au reakcióival. Ehhez szükségünk van ún. effektív hőmérséklet (T_{eff} , a transzverz impulzus eloszlás slope paramétere) legalább közelítőleges értékére, azonban az $\sqrt{s_{NN}}=130$ és 200 GeV-es méréseket leszámítva nem találtunk publikált T_{eff} adatokat, emiatt ezt nekem kellett meghatároznom a STAR és PHENIX által közzétett transzverz impulzus eloszlások illesztésén keresztül. Miután ábrázoltam a T_{eff} értékeket az ütközési energia függvényében, a pionok esetében egy érdekes jelenséget találtam, amit a 3. ábra szemléltet három különböző centralitási osztályban. Jól látható az effektív hőmérséklet nem-monoton viselkedése, ami akár a kritikus jelenségek megnyilvánulása is lehet. A kutatásom következő szakaszában ennek részletesebb vizsgálatára komoly hangsúlyt tervezünk fektetni.

3. ábra. A pionok effektív hőmérséklete az ütközési energia függvényében, periferiális, mid-centrális, valamint centrális ütközésekben.

4. Publikációk

A félév során egy kéziratot jelentősen kibővítettünk, és közzé tettük preprint formában. Jelenleg referálás alatt áll az IJMPA folyóiratnál:

- G. Kasza, T. Csörgő: *Lifetime estimations from RHIC Au+Au data*, IJMPA
Preprint verzió: arXiv:1811.09990 [nucl-th]

5. Tanulmányi tevékenység

A félév során kettő, a szakterületemhez kapcsolódó kurzuson vettem részt:

- Jet-fizika hadron-hadron és nehézion ütközésekben
- Kompakt csillagok szerkezete

6. Konferenciák

A félév során részt vettem egy nemzetközi konferencián (1.), ahol angol nyelvű előadást tartottam, továbbá meghívást kaptam egy nyári iskolába (2.):

1. XIV Workshop on Particle Correlations and Femtoscopy, Dubna, 2019. június 3-7.
A konferencia honlapja: <http://theor.jinr.ru/~wpcf2019>
2. International School of Subnuclear Physics, Erice, 2019. június 21-30.
Az iskola honlapja: <http://www.ccsen.infn.it/>

Hivatkozások

- [1] T. Csörgő, G. Kasza, M. Csanád and Z. Jiang, *Universe* **4** (2018) 69
- [2] T. Csörgő, G. Kasza, M. Csanád and Z. F. Jiang, *A. Phys. Pol. B*, arXiv:1806.06794 [nucl-th].
- [3] J. D. Bjorken, *Phys. Rev. D* **27**, 140 (1983).
- [4] P. Bozek and I. Wyskiel, *Phys. Rev. C* **79** (2009) 044916
- [5] J. Ze-Fang, Y. Chun-Bin, M. Csanad and T. Csorgo, *Phys. Rev. C* **97** (2018) no.6, 064906
- [6] A. M. Sirunyan *et al.* [CMS Collaboration], arXiv:1902.03603 [hep-ex].